Περί θεολογίας και ... πλανήτου (Πρωτ. Θωμάς Βαμβίνης)

Categories : ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

Date : 12 Αυγούστου, 2006

Κριτική στο βιβλίο "Ο Πλανήτης της Θεολογίας" του π. Αρσενίου Μέσκου (Μάιος 2003)

Οι ορθόδοξοι θεολόγοι ζουν σε “άλλο πλανήτη”. Δεν πατούν στη γη. Δεν ενδιαφέρονται για την συμφωνία των θεωριών τους με τα πορίσματα της “γήινης” επιστήμης. Αυτό είναι ένα από τα κεντρικά μηνύματα που παίρνει ο υπομονετικός και φιλοπερίεργος αναγνώστης από το νέο βιβλίο του π. Αρσενίου Μέσκου, που έχει τίτλο “Ο Πλανήτης της Θεολογίας”.

Στη συνέχεια θα σταθώ σ’ αυτήν την κεντρική θέση του βιβλίου, την οποία ο π. Αρσένιος προσπαθεί να την τεκμηριώση με όλα τα επιμέρους κεφάλαια του βιβλίου του, διότι είτε μιλάει για το κακό και την πτώση των πρωτοπλάστων, αρνούμενος την ύπαρξη προπτωτικής κατάστασης (σελ. 69-149 και 190-198), είτε προσπαθεί να στηρίξη τον ισχυρισμό του, ότι οι προσδοκίες του απ. Παύλου και των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων διαψεύστηκαν (σελ.181-183), είτε προσπαθεί να πείση, ότι οι θεολόγοι θεωρούν “όλο το οικοδόμημα της τεχνολογίας και της επιστήμης... έργο ανθρώπων ψυχικά αναπήρων” (σελ. 211), με όλα αυτά και άλλα πολλά, επιδιώκει να δείξη ότι οι ορθόδοξοι θεολόγοι (δηλαδή οι Απόστολοι, οι άγιοι Πατέρες και οι σημερινοί), δεν πατούν στην γή, αλλά ζουν με τις θεολογίες τους σε άλλο πλανήτη, στον “Πλανήτη της Θεολογίας”. Αυτή η τοποθέτηση δίνει και τον τίτλο του βιβλίου.

Διαβάζοντας ορισμένες γραμμές του π. Αρσενίου βλέπει κανείς τον έντονο καημό της εμπειρικής διερεύνησης και επαλήθευσης της θεολογίας. Αυτό ως αφετηριακό στοιχείο είναι υγιές· είναι η αναγκαία προϋπόθεση της αληθινής ορθόδοξης ζωής. Η θεολογία μας, άλλωστε, όπως κατά κόρον έχει αναλυθεί τα τελευταία χρόνια, είναι εμπειρική και όχι στοχαστική. Πραγματοποιείται στη ζωή των αγίων και επαληθεύεται από τα λείψανά τους. Η προβληματικότητα του βιβλίου του π. Αρσενίου ξεκινά από τον τρόπο διερεύνησης και επαλήθευσης της θεολογίας. Διακρίνει κανείς στη σκέψη του έναν μονισμό. Δεν αντέχει το “σκάνδαλο” και την “μωρία” της πίστης. Γι’ αυτό δεν διακρίνει την διαφορετικότητα των τρόπων γνώσεως του Θεού και των κτισμάτων. Χωρίς σαφώς να απορρίπτη την θεολογική γνωσιολογία – αυτό προς το παρόν δεν το τόλμησε– δίνει προτεραιότητα και (μπορώ

να πώ) καθολικότητα στην ανθρώπινη επιστήμη. Αυτό σαφώς εξάγεται από τα συμπεράσματά του. Για παράδειγμα, συμπεραίνει ότι δεν υπάρχει προπτωτική κατάσταση, γιατί ο θάνατος κυριαρχεί στην κτίση από την αρχή της δημιουργίας κι όχι από κάποιο σημείο και πέρα. Αυτή την απόλυτη διαπίστωση την δέχεται από την μελέτη των παλαιοντολόγων πάνω σε κάποια απολιθώματα, συγκεκριμένα πάνω σε απολιθωμένα εμέσματα ιχθυόσαυρου (σελ. 116). Από αυτήν την πληροφορία, που πήρε από το διαδίκτυο -καί άλλες παρόμοιες- βγάζει χωρίς ενδοιασμούς το συμπέρασμα: η Αγία Γραφή και οι Πατέρες δεν μας λένε την αλήθεια, την οποία τώρα ανιχνεύουμε πάνω στα οστά και τα απολιθώματα με τις τεχνικές μεθόδους που επινοήσαμε (βλέπε σελ. 115). Για μας το παρελθόν είναι εξερευνήσιμο. Για τους Πατέρες ήταν “κλειστό κουτί” (σελ. 109). Γι’ αυτό οι άγιοι Πατέρες έχουν ως ελαφρυντικό, το ότι είπαν αυτά που είπαν, γιατί δεν ήξεραν. Οι σύγχρονοι θεολόγοι όμως δεν έχουν αυτό το ελαφρυντικό.

Ο π. Αρσένιος ισχυρίζεται ότι “σήμερα ως προς την εκπροσώπηση της αλήθειας, ο επιστήμονας αντιπροσωπεύει για τον θεολόγο το αντίπαλο δέος”. Γι’ αυτό ο θεολόγος προκειμένου να βρη “χώρο ώστε να επιζήσει... διαχωρίζει τις περιοχές και αποσύρεται στον “Πλανήτη της Θεολογίας” αφήνοντας την γη στον επιστήμονα” (σελ. 211). Για τον π. Αρσένιο δηλαδή ο διαχωρισμός των περιοχών της θεολογίας και της επιστήμης δεν επιβάλλεται από την φύση των πραγμάτων, από την χαώδη διαφορά Θεού και κτισμάτων, αλλά από την ανάγκη του θεολόγων να “επιζήσουν”. Σ’ αυτόν τον διαχωρισμό δεν βλέπει την μεγάλη ελευθερία που δίνει η ορθόδοξη θεολογία στην επιστημονική έρευνα, όταν φυσικά αυτή κινείται μέσα στα πεπερασμένα όριά της, ούτε επίσης βλέπει την απεριόριστη ελευθερία του ανθρώπου, όταν η ζωή του συνδέεται με τον Θεό. Θέλει τα πάντα υποταγμένα στην νομοτέλεια των φυσικών φαινομένων. Γι’ αυτό αμφισβητεί τις εμπειρικές συνέπειες της αποκτήσεως της χάριτος του Αγίου Πνεύματος, που υπερβαίνουν τις αντιληπτικές ικανότητες του σαρκικού ανθρώπου. Θεωρεί υποτίμηση του ανθρώπου την εν Χριστώ αποκατάσταση της ανθρώπινης φύσης, η οποία έχει ως συνέπεια την υπέρβαση της “βιολογικότητας” (σελ. 225-226). Τα συναξάρια που μιλούν για τους ασκητικούς αγώνες και τις εμπειρίες των Πατέρων της Ερήμου τα θεωρεί “ασκητική μυθολογία”. Δεν τολμά βέβαια να ονομάση “μυθολογική θεολογία” την αγιογραφική θεολογία του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά (κυρίως στους λόγους του Υπέρ των ιερώς ησυχαζόντων) ή την θεολογία του αγίου Συμεών του νέου θεολόγου (κυρίως στους Ύμνους των θείων ερώτων), στις οποίες ερμηνεύεται θεολογικά το πώς αναστέλλεται η “βιολογικότητα” του ανθρώπου κατά την διάρκεια της θεοπτίας. Προφανώς αυτοί οι Πατέρες δεν επιθυμούν την υποτίμηση του ανθρώπου, αλλά την θέωσή του. Ο π. Αρσένιος διαγράφοντας τα ασκητικά κατορθώματα των Πατέρων, τα οποία ήταν καρποί των θεοπτικών εμπειριών τους, με τον χαρακτηρισμό “ασκητική μυθολογία”, δεν βρίσκει κατόπιν πουθενά ιστορικές αποδείξεις των επαγγελιών της ορθόδοξης θεολογίας. Γι’ αυτό άνετα μιλά για διαψεύσεις.

Το βιβλίο του π. Αρσενίου, για να συζητηθή θεολογικά και επιστημονικά σε όλες τις θέσεις και τις προτάσεις του, χρειάζεται την συγγραφή πολλών εργασιών. Στον περιορισμένο χώρο αυτού του σημειώματος θα αρκεσθώ μόνο στη διατύπωση μιας θέσης, η οποία πιστεύω ότι αλλάζει το αποπνικτικό κλίμα μέσα στο οποίο κινείται η σκέψη του π. Αρσενίου.

Είναι γεγονός ότι οι Πατέρες δεν γνώριζαν τις μεθόδους που χρησιμοποιούμε σήμερα για την διερεύνηση του παρελθόντος της γής. Είχαν όμως άλλη δική τους μέθοδο, η οποία μάλιστα διέσωζε την τιμή του ανθρώπου, σε αντίθεση με κάποιες σύγχρονες επιστημονικές μεθόδους, που αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο σαν μια μηχανή, σαν μια βιολογική μονάδα μέσα στο φυτικό και ζωικό βασίλειο. Η μέθοδος των Πατέρων ήταν η ευαγγελική άσκηση, η οποία ανακαίνιζε την φύση τους και τους συνέδεε με το πρόσωπο του Χριστού. Μέσα σ’ αυτήν την ασκητική διαδικασία οι Πατέρες γνώρισαν την ποιότητα της αμαρτίας, τον θάνατο που έρχεται ως συνέπειά της, γεύθηκαν επίσης την άφεση των αμαρτιών τους και ακόμη την υπέρβαση του θανάτου. Κατάλαβαν έτσι – καί μας το δίδαξαν– ότι ο θάνατος συνδέεται με την αμαρτία και ότι η αμαρτία είναι η αρνητική κίνηση της ελευθερίας του ανθρώπου. Η ελευθερία προηγείται από την αμαρτία και το κακό. Δεν υπάρχει κακό και αμαρτία χωρίς την ελευθερία. Έτσι, από την πείρα της προσωπικής τους μεταμόρφωσης, γνώρισαν ότι στην αρχή της δημιουργίας βρίσκεται η ελευθερία των αγγέλων και του ανθρώπου και όχι το κακό. Αλλιώς είμαστε αναγκασμένοι να ταυτίσουμε την ελευθερία, που είναι η προϋπόθεση της αληθινής αγάπης, με το κακό.

Η μέθοδος των Πατέρων είναι επαληθεύσιμη και σήμερα. Γνωρίζουμε άλλωστε ότι και στις μέρες μας έζησαν και ζουν άνθρωποι που γεύθηκαν την ανακαίνιση και τον δοξασμό των υποστάσεών τους (π. Παΐσιος, π. Σωφρόνιος, π. Πορφύριος, π. Εφραίμ κ. ά.) και γνώρισαν εμπειρικά την αφετηρία του κακού, το οποίο αντιλήφθηκαν ως παράσιτο που παρεισέφρησε στην φύση μας. Εμείς δεχόμαστε την μαρτυρία τους, όπως δεχόμαστε και τα πορίσματα των διαφόρων επιστημών. Δεν έχουμε πρόβλημα με την επιστημονική έρευνα· τα προβλήματα δημιουργούνται από την ιδεολογοποίηση της πίστης και από τις ηθικολογικές και ιδεολογικές ερμηνείες των επιστημονικών πορισμάτων. Πάντως δεν μπορούμε να συζητήσουμε για τα “απολιθωμένα εμέσματα του ιχθυόσαυρου”, χωρίς πιο μπροστά να επανεξετάσουμε τις θεοπτικές και ασκητικές εμπειρίες των Πατέρων, αφού, βέβαια, ελευθερωθούμε από την προκατάληψη, ότι τα κείμενα που τις περιγράφουν αποτελούν “ασκητική μυθολογία”.

(Πηγή: Εφημερίδα "Εκκλησιαστική Παρέμβαση")